

תשובה בענין השקיית כבשים להעלאת משקלם

שאלה מקיבוץ חנתון: "יש נוהל בארץ שלפני שמוכרים כבש, משקים אותו הרבה מים ומאכילים אותו הרבה יותר מהרגיל כדי שברגע שהכבש יעלה על המשקל, המשקל שלו יעלה בכמה קילוגרמים מהרגיל ומחיר הכבש יהיה יעלה בהתאם. אנו רוצים לדעת אם נוהל זה מותר לפי ההלכה.

תשובה: על כגון דא כבר כתוב "לא תעשה עול במשפט, במדה, במשקל ובמשורה" (ויקרא י"ט:ל"ה). וחז"ל פורשו (בבא מציעא דף ס"א ע"ב): "ובמשורה - שלא ירתיח". רש"י - "שממלא את המדה כשמוציא את היין ולאחר זמן נמצאת חסרה". כלומר, כשהמוכר ממלא את המדה יין הוא משאיר קצף למעלה ולאחר זמן הקצף יורד. נמצא שהמדה איננה שלמה ובזה המוכר גונב דעת הקונה. והגמרא ממשיכה: "וקל וחומר - ומה משורה שהיא אחד משלשים בלוג הקפידה עליו התורה, קל וחומר להין ולחצי היין". אם התורה הקפידה על מדה מועטת בוודאי ובוודאי שהיא הקפידה על מדה גדולה. וככה נפסקה ההלכה על ידי הרמב"ם (הלכות גנבה ז', ט').

ומה היא הגנבה הכרוכה בנוהל הנזכר? גנבת דעת הבריות ועל מעשה כזה לית מאן דפליג שאסור, וכך אמר שמואל (חולין צ"ב ע"א): "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם". וכך נפסקה ההלכה ע"י הרמב"ם (הלכות דעות ב', ו' וגם הלכות מכירה י"ח, ג'). וכך גם בשולחן ערוך (חשן משפט רכ"ח, ט'').

איסור גניבת דעת הבריות הוא איסור כולל, אולם בנידון שלנו, יש לנו ברייתא מפורשת שדנה בשאלה שנשאלנו, וכך לשונה:

ת"ר אין משרבטין את הבהמה ואין נופחין בקרביים ואין שורין את הבשר במים. מאי אין משרבטין? הכה תרגמו מיא דחזרא (מים מעורבים בסובין). (בבא מציעא דף ס', ע"ב).

וכן נפסקה ההלכה ע"י הרמב"ם (הלכות מכירה י"ח, ג') וככה גם ע"י השולחן ערוך (חשן משפט, רכ"ח, ט'). וכך לשונושל השולחן ערוך:

אין... להשקות הבהמה מי סובין שמנפחין וזוקפין שערותיה... כדי שיראו שמנים... ואין שורין בשר במים כדי שיראה לבן ושמן.

אולם, אחד מנושאי כליו של השולחן ערוך (ספר מאיר עיניים של ר' יהושע פלק) כותב על אותו סעיף שהבאנו למעלה:

והיינו דווקא במקום שאין המנהג כן (להשקות הבהמה מי סובין לפני מכירתה או לשרות בשר במים) אבל אם המנהג של הקצבים לשרותו כדי שיראה לבן מותר דאין אונאה בו דהרי הכל יודעין שדרך הקצבים לשרותו.

וכן כתב הנתיבות משפט (אחד מנושאי כליו של השולחן ערוך): "אבל אם המנהג של קצבים לשרות והכל יודעין מותר לשרותו". וכך פסק גם הבאר היטב, סעיף קטן ט'.

ברם, האם יש להניח שבנידון שלנו "שהכל יודעים"? נמסר לי בעל פה, כשבדקתי את העניין, שמדי פעם טוען הקונה שמשקל הבהמה אינו נכון ומדויק כיון שהשקו אותה בהרבה מים לפני מכירתה. הוי אומר אין "הכל יודעים". נוסף על כך, חז"ל החמירו במאוד מאוד בעניין רמאות או גניבת דעת הבריות על ידי משקל מעוות, הרי אמרו: קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן 'את התועבות האלה' ובמדות כתיב 'אלה', כדכתיב 'כל עושה אלהי' (בבא בתרא פ"ח ע"ב).

נראה לי שבנדון שלנו יש לנהוג לפני משורת הדין. זאת אומרת, שלפי ההלכה שהבאנו לעיל יש מקום לפסוק ולומר שמכיון שכך הנוהל מותר, אולם בגלל שיש ספק בדבר שכל הקונים יודעים את הנוהל, יש כאן מקום לנהוג לפני משורת הדין ולהמנע מלפטם ולהשקות את הבהמות העומדות למכירה.

וענין לפני משורת הדין מהווה שיקול חשוב ולפעמים מכריע בהלכה. לפי חז"ל לפני משורת הדין היא מדתו של הקב"ה: "יהי רצון מלפני... ואכנס להם (לבני) לפני משורת הדין". (ברכות ז' ע"א). וכך דרשו חז"ל את הכתוב (שמות י"ח: כ') "והודעת להם את הדרך ילכו בה את המעשה - זה הדין אשר

יעשון זו לפנים משורת הדין. (בבא קמא צ"ט סוף ע"ב). ועל כמה וכמה אמוראים מסופר בתלמוד כיצד התנהגו לפנים משורת הדין וכך פסקו הלכה למעשה. ראה בבא מציעא כ"ד ע"ב, דיבור המתחיל "רב יהודה היה שקיל ואזיל וכו'"; בבא מציעא דף ל' ע"ב, המעשה של ר' ישמעאל בר' יוסי. ובהמשך נאמר:

לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא דנו לפנים משורת הדין.
וגם הסיפור על רבה בר חנן בבא מציעא פ"ג ע"א; והשווה ירושלמי בבא מציעא, פרק ו' הלכה ו', מעשה בר' יוסי בר חנינא.

מכל המאמרים הללו יוצא ברור כדברי בית הבחירה לבבא מציעא עמ' 102 (במהדורת הרב מנחם מענדיל גמרליץ) וכך לשונו של המאירי:
מכל מקום ראוי לכל אדם לנהוג קלות דעת בעצמו בעניינים אלו ולהכנס בשלמות המדות לפנים משורת הדין.

ולאור עמדה זו המסקנה היא שטוב להמנע "מהנוהל הרגיל" שלא תהיה חלילה בידכם חשש של גניבת דעת הבריות.

מאת: הרב טוביה פרידמן, יושב ראש.
בהסכמת: הרב דוד גולינקין, הרב ראובן המר.

e/voll/sheep